BISERICI DE LEMN – *imagini arhitecturale document în civilizaţia hunedoreană*

Aşezările rurale hunedorene prezintă exemplare unicat ale unor biserici de lemn, creaţii în majoritatea cazurilor a unor grupuri de localnici. Expuse intemperiilor şi vicisitudinilor istoriei noastre pline de dinamism, bisericile de lemn, remarcabile opere de arhitectură populară, au avut şi au o durată pusă sub semnul existenţei peste milenii. Au însă o continuitate prin lucrările de conservare, restaurare, întreţinere permanentă.

Materialul de construcţie, lemnul, neputând exista la infinit, necesită a fi refăcut în timp. Afinităţile dintre repertoriul bogat şi variat de forme arhitecturale şi de elemente decorative, la fel ca şi asemănarea, adesea izbitoare, cu operele de arhitectură mai vechi, ne dovedesc o legătură permanentă cu arhitectura trecutului. Desigur anumite inovaţii în procedeele de construcţie sau în formele arhitecturale şi decorative s-au putut produce. Bisericile de lemn păstrate pe aria hunedoreană reprezintă forme şi valori estetice perfecţionate, rod al unor însumări selective, preluate treptat din etape anterioare. Bisericile de lemn hunedorene, parţial inventariate ca realizări tehnice şi artistice, cel puţin în ceea ce priveşte planul, stau cu cinste alături de tot ceea ce s-a construit mai bun în domeniul arhitecturii lemnului pe mapamond.

Biserica de lemn hunedoreană, asemeni cu cea din restul ariei româneşti, plecând de la forma simplă a casei ţărăneşti, cu care se înrudeşte nu numai ca material de construcţie ci şi ca tehnică, forme decorative, a marcat şi o latură evolutiv – istorică, împrumutând câte o dată elemente de plan şi de structură din arhitectura religioasă de zid, cu care s-a dezvoltat paralel, în tot cursul evului mediu. Probabil numărul bisericilor de lemn era mult mai mare în trecut, însă ar putea fi o explicaţie şi faptul că s-au înlocuit cu cele mai trainice, deci din piatră.

Plecând de la forma paralelipipedică dreaptă alungită, în cuprinsul căreia sunt amenajate cele trei încăperi cerute de programul imuabil al unei clădiri de cult de rit greco-oriental, pronaos, naos şi altar, încăperi separate, dar legate funcţional una de alta, altarul de naos printr-un iconostas, naosul de pronaos printr-un perete cu 1 sau 3 goluri, şi pronaosul de exterior printr-o uşă sau două, planul compus din aceste trei unităţi esenţiale şi invariabile, a căpătat felurile înfăţişări.

Forma planului se poate spune că ar condiţiona într-o mare măsură elevaţia.

Întocmirea seriei trăsăturilor caracteristice bisericilor de lemn parcurse, se poate realiza folosind formele pe care le-a căpătat în decursul istoriei planul, acesta constituind de fapt elementul principal în stabilirea unei tipologii corecte.

Formele de plan parcurse, semnalează de la început existenţa şi întrepătrunderea aceloraşi tipuri şi variante pe întreg teritoriul ţării.

Considerând de bază tipologia generală stabilită de domnul Grigore Ionescu, acceptăm cinci grupe sau familii de planuri, fiecare grupă având un tip de bază şi mai multe variante.

Examinând trăsăturile caracteristice ale planurilor care au fost relevate, pe o parte a ariei hunedorene, se disting tipuri aparţinând primei grupe tipologice şi arhitecturale cu câteva variante denumite, în baza unui sistem acceptat de domnul Grigore Ionescu, pornind de la numărul laturilor teşite ale absidei altarului. (respectiv forma generală a planului).

Majoritatea bisericilor relevate datează din secolul al XVIII-lea, dar s-ar putea să fi fost şi mai vechi; de asemeni se precizează că nu au decroşuri nici la pronaos şi nici la absida altarului.

Enumerându-le în ordinea grupărilor anterior precizate, se prezintă astfel:

– Biserica din Gothatea: cu hramul „Intrarea în Ierusalim"- comuna Gurasada

– Biserica din Sălciva cu hramul „Adormirea Maicii Domnului" - comuna Zam

– Biserica din Brădăţel cu hramul „Adormirea Maicii Domnului" - comuna Burjuc

– Biserica din Dănuleşti cu hramul „Arhanghelul Mihail şi Gavriil" - comuna Gurasada

– Biserica din Târnava cu hramul „Sfântul Nicolae" - comuna Brănişca

– Biserica din Runcşor cu hramul „Cuvioasa Paraschiva" - comuna Gurasada

– Biserica din Tisa cu hramul „Pogorârea Sfântului Duh" - comuna Burjuc

– Biserica din Zam-sat cu hramul „Naşterea Sfântului Ioan Botezătorul" - comuna Zam

Ideile privind caracterul de document – imagine arhitecturală – al celor opt biserici de lemn relevate şi necesitatea obiectivă a întrebării privind destinul acestor documente, s-ar putea contura în câteva recomandări:

– patrimoniul arhitectural bazat pe materialul *„lemn"* reprezintă un adevărat tezaur cultural specific;

– acest patrimoniu deosebit de valoros pentru identitatea poporului ce conţine nu numai valori de întrebuinţare este însă ameninţat de starea de degradare continuă, accentuată în ultimii ani;

– posibilităţi de salvare există prin intervenţii şi eforturi imediate, îndeosebi din partea factorilor locali – administraţie locală;

– se impune o acţiune armonizată a specialiştilor administraţiei locale, proprietarilor, privind acordurile şi recomandările europene şi internaţionale, cu referire specială la Convenţia de la Granada – 1985, privind protecţia patrimoniului arhitectural european;

– salvarea şi conservarea acestei părţi a patrimoniului arhitectural şi integrarea ei în programele de protecţie şi dezvoltare pentru a sta mărturie, păstrând valorile moştenite din trecut.

Definirea valorilor şi obiectului protecţiei

Sub coordonarea O.I.P.C.N., abilitat cu cercetarea şi protecţia monumentelor este necesar a se realiza:

1. Inventarul global, cu caracter unitar, cuprinzând bisericile de lemn indiferent dacă în prezent sunt cuprinse sau nu în protecţie.

2. Cercetarea istorică şi arhivistică, baza documentară necesară cunoaşterii evoluţiei şi transformărilor bisericilor şi alegerea soluţiilor pentru conservare.

3. Intervenţiile directe ce vizează bisericile de lemn şi zonele lor de protecţie vor fi precedate de întocmirea unei documentaţii ştiinţifice bazate pe cercetări şi relevee.

4. Intevenţiile privind bisericile se vor realiza numai cu acordul şi sub controlul forurilor competente – privind protecţia monumentelor istorice.

Acţiuni prioritare în scopul salvării bisericilor de lemn

5. Clarificarea statutului juridic şi stabilirea cadrului legal de proprietate cu întreg domeniul său, originar – deci inclusiv terenurile atribuite prin Legea 18.

6. Reunificarea domeniilor fărâmiţate în cadrul proiectelor de dezvoltare şi amenajare teritorială, locale şi zonale.

7. Stabilirea priorităţilor de intervenţie pentru clădirile grav afectate în scopul prevenirii distrugerii lor definitive şi asigurarea pazei şi protecţiei.

Acţiuni de finanţare

8. Iniţierea unor programe manageriale pentru valorificarea potenţialului turistic oferit de bisericile de lemn.

9. Elaborarea unui sistem legislativ prin care proprietarii să beneficieze de ajutoare şi facilităţi (subvenţii directe, credite nerambursabile) pentru efectuarea lucrărilor de restaurare în concordanţă cu exigenţele impuse de păstrarea valorilor lor intrinseci.

10. Mobilizarea resurselor turismului cultural şi a colaborării internaţionale în vederea obţinerii de fonduri necesare restaurării şi conservării bisericilor.

Asigurarea formării specialiştilor pentru conservarea şi restaurarea bisericilor de lemn

11. Participarea specialiştilor atestaţi, conform legislaţiei, pe tot parcursul proiectării şi execuţiei lucrărilor de restaurare, alături de meseriaşi de înaltă calificare specializaţi în meserii tradiţionale.

12. Pentru conservarea şi restaurarea interioarelor bisericilor – operaţie de mare dificultate – se va iniţia, cu participarea specialiştilor, precolecţionarea obiectelor autentice, răspândite, pierdute.

13. Reconstrucţia mediului ambiant prin protecţia în primul rând cu împrejmuirea incintei bisericii.

14. Restaurarea valorilor de artă plastică, componente ale bisericilor este parte integrantă din conservarea acestora solicitând în vederea restaurării, specialişti calificaţi şi atestaţi.

Măsuri pe termen lung

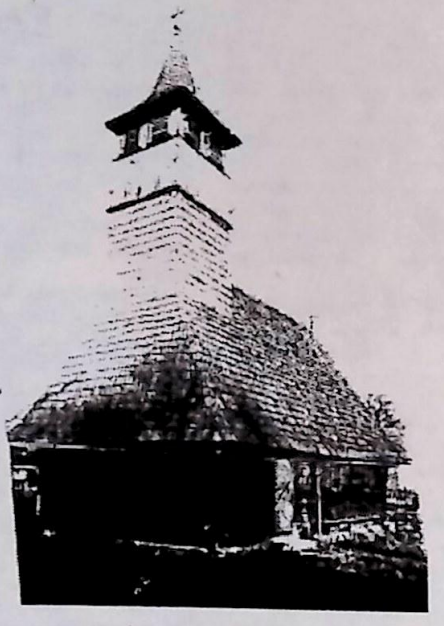
În spiritul Convenţiei de la Granada 1985 – este necesară instituirea unor măsuri legislative care să permită controlul intervenţiei asupra bisericilor şi în zona lor de protecţie.

Având în vedere natura materialului – lemnul – se ştie că restaurarea şi conservarea sunt cu o periodicitate marcantă, se impune includerea lor în planificarea regională şi zonală, respectând principiile conservării integrate în mediul lor natural şi uman. –

Asigurarea unei întreţineri permanente este o condiţie esenţială a conservării.

Arhitect licenţiat
ION PAVEL

ION

Perspectivă sud-vest

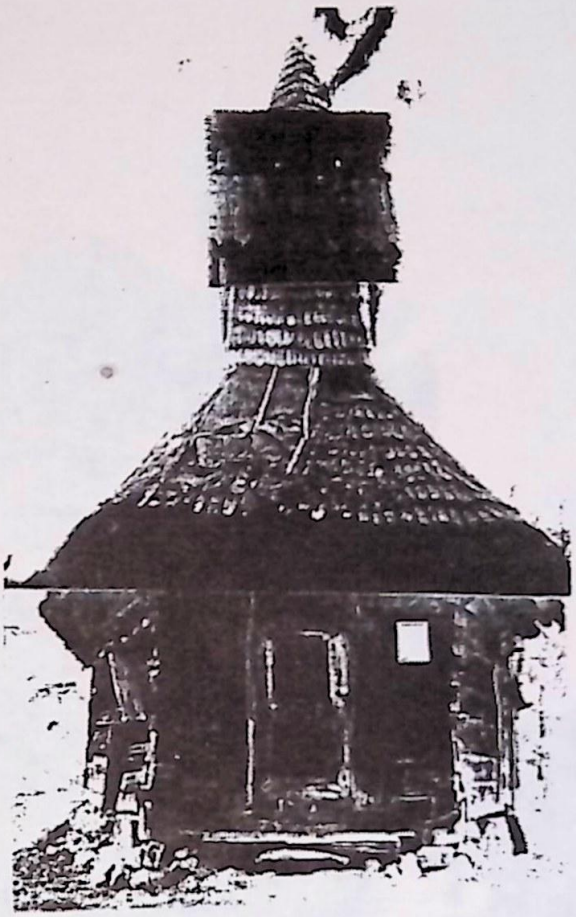

Faţadă sud-est

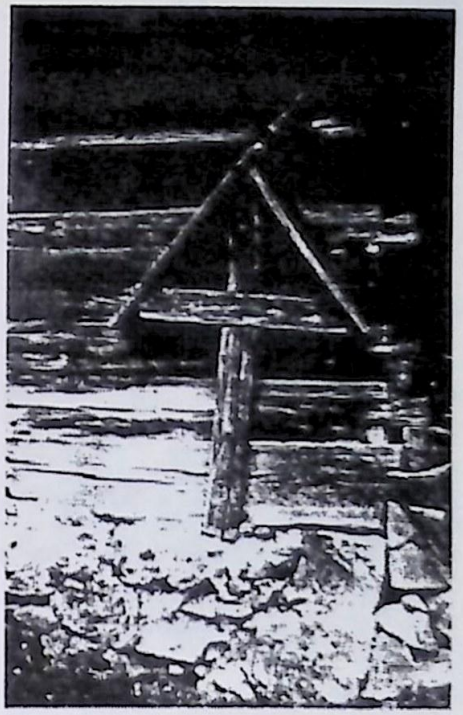

Faţadă est

Biserica de lemn cu hramul „Intrarea în Ierusalim" din satul Gothatea, judeţul Hunedoara, România – Datare: 1771

Fațadă vest

Element decorativ ortodox

Sistem de consolă la cornișă

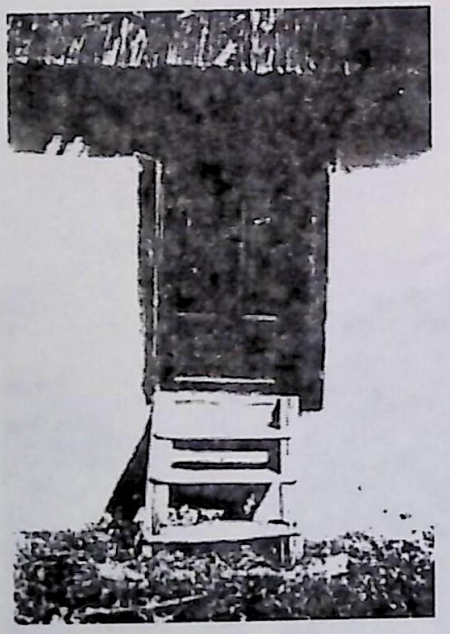
Biserica de lemn cu hramul „Arhanghelul Mihail și Gavriil" din satul Dănulești, comuna Gurasada, județul Hunedoara, România – Datare sec. XVIII

Faţadă vest

Faţadă sud-est

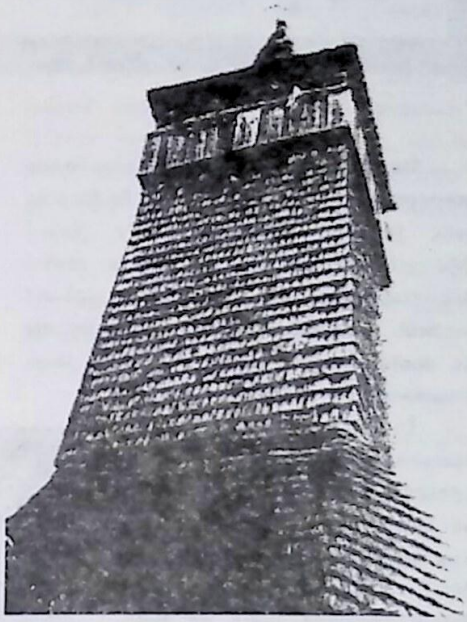

Detaliu acces în pronaos
Faţadă vest

Biserica de lemn cu hramul „Naşterea Sfântului Ioan Botezătorul" din localitatea Zam, zona Zam-sat, comuna Zam, judeţul Hunedoara, România – Datare: sfârşit de secol XVIII

Fațadă est

Perspectivă turn clopotniță

Acces în pronaus

Detaliu console cornișă

Biserica de lemn cu hramul „Arhanghelii Mihail și Gavriil" din satul Cărmăzănești, comuna Gurasada, județul Hunedoara, România – Datare sfârșit de secol XVII